

Troska o dobro dziecka, pragnienie zapewnienia mu opieki i możliwości wszechstronnego rozwoju wielokrotnie zajmowały ważne miejsca w programach działania różnych organizacji społecznych i politycznych. W 1978 r. Komisja Praw Człowieka ONZ rozpoczęła, z polskiej inicjatywy, prace nad projektem Konwencji Praw Człowieka. 20 listopada 1989 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych uchwaliło Konwencję o Prawach Dziecka. Słowa Konwencji: "Dziecko ma prawo do..." są nowym standardem prawnym odnoszącym się bezpośrednio do dziecka jako podmiotu prawa.

Konwencję nazywa się często światową konstytucją praw dziecka. Tworząc system ochrony dziecka kierowano się następującymi zasadami:

- zasada dobra dziecka oznaczająca, iż wszystkie działania podejmowane są w najlepiej pojętym interesie dziecka
- zasada równości oznacza, iż wszystkie dzieci niezależnie od ich cech (koloru skóry, płci, narodowości itp.) mają być równe wobec prawa.
- zasada poszanowania praw i odpowiedzialności obojga rodziców za rozwój i wychowanie dziecka; ochronie podlega autonomia rodziny i prawa obojga rodziców do decydowania o sprawach dziecka.

Potwierdzeniem podmiotowego traktowania dziecka jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, której postanowienia zapewniają ochronę jego praw.

W państwie demokratycznym nadrzędnym celem jest zagwarantowanie praw i wolności obywateli, poszanowanie godności ludzkiej. Dziecko również jest postrzegane jako "przyszły obywatel", któremu w świetle prawa wewnętrznego i międzynarodowego przysługują określone prawa i wolności. Opieka nad dzieckiem, ochrona jego praw jest działalnością bardzo złożoną i wiąże się z systemem zabezpieczenia społecznego nastawionego na taką organizację pracy opiekuńczo-wychowawczej, która mając na względzie dobro dziecka sprzyja zaspokajaniu i regulowaniu potrzeb warunkujących jego rozwój. Obowiązek działania w kierunku ogólnie pojętego dobra dziecka dotyczy wszystkich: rodziców, nauczycieli oraz przedstawicieli władz.

Konwencja o Prawach Dziecka w sposób całościowy określa prawa dziecka i niezbędne warunki do jego prawidłowego rozwoju. Według Konwencji dziecko ma prawo m. in. do:

- życia i rozwoju - jego treść oznacza, że nikogo nie można bezprawnie pozbawić życia
- wypowiedzi w sprawach ważnych
- życia bez przemocy i poniżania - oznacza to, iż bicie, znęcanie się, poniżające traktowanie jest niedopuszczalne
- swobody myśli, sumienia i religii - gdy dziecko jest już wystarczająco świadome ma prawo samo decydować o swoim światopoglądzie, do lat 16 o tej sprawie decydują rodzice
- prywatności - prawo do dysponowania własnymi rzeczami, prawo do tajemnicy korespondencji
- nauki - ukierunkowana jest ona na rozwijanie, w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka

- wychowania w rodzinie - jego treść oznacza, iż dziecka nikt nie może zabrać od rodziców, chyba że z bardzo ważnych powodów
- informacji - dziecko ma prawo poznać własne prawa oraz mieć dostęp do różnych źródeł wiedzy.

Zarówno cała Konwencja o Prawach Dziecka jak i poszczególne prawa w niej zapisane mogą być przedmiotem projektów metodycznych realizowanych w szkole w określonych grupach wiekowych i zespołach wychowawczych. Szkoła, jako jedna z wielu instytucji opiekuńczo - wychowawczych bierze na siebie znaczący ciężar odpowiedzialności za ochronę praw dziecka.

Rozpowszechnienie praw dziecka i ich respektowanie są bardzo ważnym zagadnieniem w życiu i funkcjonowaniu szkoły, w której uczeń jest podmiotem a nie przedmiotem procesu dydaktycznego. Podmiotowość ucznia winna być określona przez:

- szkolny zestaw programów nauczania, który - uwzględniając wymiar wychowawczy - obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktyki
- program wychowawczy szkoły, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym
- szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczy powinny tworzyć spójną całość

W szkolnych programach nauczania problematyka praw dziecka wchodzi w zakres wielu przedmiotów a obowiązkiem nauczycieli, wychowawców jest przekazywanie wiedzy na temat praw dziecka, praw ucznia i praw człowieka. Służą temu treści realizowane przede wszystkim na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie oraz na godzinach wychowawczych.

Współczesna szkoła ma pełnić funkcję szkoły nauczającej i realizującej w praktyce prawa ucznia.

Istotnym problemem dotyczącym zapoznawania młodzieży z tymi prawami jest tworzenie sprzyjającego klimatu w szkole, aby były one nie tylko postrzegane, ale i respektowane. To, jak będą reprezentowane prawa indywidualne przysłowiowego Jasia Kowalskiego, zależy głównie jednak od samego Jasia. Staje tu wielkie wyzwanie przed samorządem uczniowskim, gdyż jest on przecież pierwszym przedstawicielem i obrońcą praw ucznia. Prężnie działający samorząd może wybierać rzeczników praw ucznia, którzy reprezentują interesy uczniów przed radą pedagogiczną i dyrekcją szkoły. Tam, gdzie samorząd uczniowski jest wyjątkowo aktywny, szkoła staje się odzwierciedleniem małych demokratycznych państweczek.

Przejawem realizacji praw ucznia i praw dziecka w szkole jest m.in.: przeprowadzenie demokratycznych wyborów do władz samorządu uczniowskiego, zgłaszanie przez samorząd radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi szkoły wniosków i opinii we wszystkich sprawach szkolnych, w szczególności dotyczących tworzenia i realizacji podstawowych praw uczniów, zapoznanie rodziców z katalogiem praw zawartych w statucie szkoły.

Wielkim i odpowiedzialnym zadaniem wychowawczym szkoły, nauczycieli, wychowawców jest kształtowanie umiejętności rozpoznawania własnych praw i obowiązków, rozwijania samorządności uczniowskiej, prezentacji własnych sądów, opinii, tolerancji wobec poglądów głoszonych przez innych.

Odpowiedzialność za nauczanie i przestrzeganie praw ucznia i praw dziecka ponoszą nauczyciele, wychowawcy oraz dyrektor szkoły, który powinien czuwać nad właściwym wkomponowaniem ich do statutu szkoły, planu wychowawczego i planów nauczania z poszczególnych przedmiotów.

Uczniowie są baczniymi obserwatorami działań wewnątrzszkolnych prowadzonych przez organy władzy szkoły, dyrekcję, radę pedagogiczną, radę rodziców, zarząd szkolnego samorządu uczniowskiego. Mają oni swoją godność i oczekują, aby zagwarantowane im przez państwo demokratyczne prawa ucznia i prawa dziecka były respektowane.

Znajomość, respektowanie praw dziecka i ucznia oraz rozpowszechnianie wiedzy o tych prawach to obowiązek każdego nauczyciela. Nie jest bowiem możliwe funkcjonowanie, praca w środowisku szkolnym bez wiedzy, która pozwala budować podmiotowość tych najmłodszych członków społeczności szkolnej, a co przejawia się w licznych odniesieniach w prawie oświatowym do tychże uprawnień nadanych uczniom.

Co więcej znajomość tych praw jest jednym z kryteriów oceny pracy nauczyciela:

Obowiązkowe kryteria oceny pracy:

nauczyciela obejmują:

"§ 3. 2.

4) znajomość praw dziecka, w tym praw określonych w Konwencji o prawach dziecka, przyjętej dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. poz. 526 oraz z 2000 r. poz. 12), ich realizację oraz kierowanie się dobrem ucznia i troską o jego zdrowie z poszanowaniem jego godności osobistej; (...)"

dyrektora obejmują:

"§ 10. 1.

10) tworzenie warunków do respektowania praw dziecka i praw ucznia, w tym praw ucznia niepełnosprawnego, oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach; (...)"